

Діалектичний процес взаємозв'язку національної консолідації українців та їхнього євроінтеграційного вибору

Анатолій ПАВКО,
доктор історичних наук, професор,
лауреат премії ім. М. Грушевського НАН України

12

Висхідною позицією у висвітленні методологічних аспектів, пов'язаних із науковим аналізом діалектичного взаємозв'язку національної консолідації та європейської інтеграції України, має *a priori* стати з'ясування термінологічної сутності таких ключових понять, як «консолідація» та «інтеграція», виявлення потенційно можливих елементів збігу в їх сутнісних смислах окреслених нами категорій наукового пізнання. Зазначимо, що у «Великому тлумачному словнику. Сучасна українська мова від А до Я» термін «консолідувати» вживається в значенні зміцнювати, утверджувати що-небудь; об'єднувати, згуртовувати когось [2, с. 247].

У цьому ж науковому виданні поняття «інтеграція» тлумачиться як доцільність об'єднування та координація дій різних частин цілісної системи [2, с. 219].

Смислова спорідненість вказаних термінів, перенесення їх у геополітичну площину, в систему політико-правових гуманітарних координат цивілізаційного вибору України, на наш погляд, відкриває перспективні можливості дослідження органічного взаємозв'язку процесів національної консолідації та європейської інтеграції України в сучасних умовах.

Варто підкреслити, що Україна, як важливе геополітичне утворення на Європейському континенті, є невід'ємною складовою нової системи європейських і глобальних зв'язків та відносин, сформованих на зламі тисячоліть. Істотними чинниками зростання міжнародного значення України є її надзвичайно сприятливе розташування в самому центрі Європи, на межі православної, західної та ісламської цивілізацій. Завдяки цьому наша держава є повноправним представником широкої взаємодії культур і цивілізацій у сучасному світі. Україна намагається сприяти подоланню геополітичних і культурних бар'єрів, створенню умов для глобальної взаємодії культур і цивілізацій, формуванню демократичного світового устрою. Наша держава зробила свідомий вибір на користь загальноєвропейської інтеграції. Уперше репрезентована Л. Кучмою як інтелектуальний український політичний продукт ідея європейського вибору лише при Президентів В. Януковичу була трансформована в системну, послідовну модернізацію країни європейського гатунку, що відкриває реальні можливості для України ствердитися в статусі сильної та амбітної держави, котра здатна адекватно відповідати на виклики ХХІ століття. Під час урочистостей з нагоди 20-ї річниці незалежності України В. Янукович укотре наголосив «на незворотності нашого цивілізаційного вибору і практичних кроків на запровадження європейської суспільної моделі в Україні» [1, с. 8].

Очевидним є те, що залучення України до інтегрованого європейського простору є для нашої держави велінням часу й усвідомлюється як загальна стратегічна мета входження в світову політичну й економічну системи з відповідним потенціалом та можливостями. У ширшому сенсі йдеться про цей процес як про один із вагомих складників української національної ідеї загалом, як про закономірний шлях і водночас засіб самоствердження незалежної держави Україна.

Підкреслимо, що стратегічний курс України на європейську інтеграцію в умовах сьогодення є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики. Як вважають експерти, сформовано суспільно-політичний консенсус щодо євроінтеграційної стратегії держави, хоча окремі політичні сили висловлюють різні думки стосовно характеру, темпів, заходів і конкретних кроків нашого просування цим шляхом. Деякі представники цих сил не завжди чітко розуміють реальні умови інтеграційного процесу, його конкретний практичний складник, інші – обтяжують цей процес умовами, за яких він може затягнутися на невизначений час. Існують також суперечності між пріоритетами довгострокової стратегії євроінтеграції країни та вузькопрагматичними інтересами окремих політико-бізнесових структур [4, с. 5–6].

Для подолання внутрішніх суперечностей, цих несприятливих гальмівних чинників на шляху цілеспрямованого впровадження в Україні європейської моделі суспільного розвитку, важливим є насамперед розгортання динамічного процесу консолідації суспільства навколо сучасної національної ідеї. Для розуміння її сутності й значення в контексті євроінтеграційного руху України, доречно, на наш погляд, навести влучне метафоричне висловлювання відомого французького письменника В. Гюго. «Наше життя, – зазначав він, – подорож, ідея – проводир. Немає проводира, і все зупиняється. Мету втрачено, а сил як і не було» [10, с. 312].

На думку М. Поповича, ідея – це така форма свідомості, в якій, по-перше, дано певний образ реальності й, по-друге, сформульовано пов'язану з цим образом мету та спосіб її досягнення. Тобто вона містить і картину світу з його цінностями й проблемами, і проект його перетворення. Отже, національна ідея – суспільний проект загальнонаціонального масштабу, невід'ємною складовою якого є певне уявлення про об'єктивне становище нації, її цінності та проблеми, а також про загальнонаціональні цілі та шляхи їх досягнення. На слухну думку українського філософа, національна ідея утверджується лише тоді, коли вона орієнтована на нове. Вона повинна бути конструктивною, мати реалістичні цілі й спиратися на ефективні соціальні технології їх досягнення. Національна ідея має не тільки зруйнувати все, що заважає нації гідно жити, а й створити реальні умови для її процвітання [9, с. 5–6].

Нагадаємо, що поняття «українська національна ідея», яке ввійшло до наукового лексикону ще з другої половини ХІХ сто-

ліття, вживається в трьох основних значеннях: як ідея про українську націю; як відображення особливості української національної самосвідомості, ідея, що означає український національний ідеал, мрію; як загальнонаціональна ідея, яку поділяє більшість громадян України (чи спроможна дістати підтримку більшості). Як бачимо, поняття «українська національна ідея» органічно поєднується з проблемою української національної самосвідомості, становлення, існування, розвитку української нації: і нації-етносу, і нації-держави, етнічної та громадянської (політичної).

Зазначимо, що в сучасній вітчизняній соціогуманітарній літературі висловлено науково коректні узагальнюючі думки про те, якою має бути українська національна ідея або сукупність ідей, в якій вона знаходить своє втілення. У новітніх дослідженнях сформульовано положення про те, що висхідним моментом у формуванні української національної ідеї повинна стати цивілізаційна матриця України, що складається з уявлень про сильну державну владу, реформістських механізмів мобілізаційного типу, православного архетипу. У раціональній ідеї мають відтворитися ціннісні орієнтації, які вироблені українським народом протягом століть, й отримати втілення його історична сутність, історичне ядро, традиції. Водночас національна українська ідея не повинна бути романтичною ідеалізацією минулого, нести в собі риси утопії, анархізму. Потрібно уникати міфологізації та стереотипів минулого. Однією з найважливіших рис української національної ідеї має стати не лише її вкоріненість в історичному минулому, а й вияв піклування про історичну долю нації, тобто вона має уособлювати стратегічну мету національного процесу [11, с. 331].

Саме до таких детермінантних чинників, які визначають стратегічний поступ Української держави, нації, варто віднести європейську інтеграцію України, що, безперечно, є невід'ємним структурним компонентом української національної ідеї. Консолідація українського суспільства навколо перспективних та проблемних питань європейського вибору має ґрунтуватися на усвідомленні освіченою частиною української спільноти тієї обставини, що європейська інтеграція нашої держави – це об'єктивний, історично зумовлений процес. Водночас для прихильників європейський вибір є частиною їхнього світогляду, усвідомленим вибором. У форматі ідеї національної консолідації слід зробити особливий акцент на тому, що стратегічною перспективою приєднання України до процесу розширення ЄС є прагнення повноправного входження до кола країн, з якими нас об'єднують спільні цінності, європейська ідентичність, історія, географія та політика. Тому вкрай важливо, щоб європейська інтеграція України не залишалася на рівні декларативних гасел і формальних заходів, як це нерідко було в минулому, а перетворилася на цілком практичний процес, що охоплює всі складові нашого внутрішнього суспільного й політичного життя та зовнішньої політики.

Водночас, стоячи на ґрунті політичного і наукового реалізму, варто зазначити, що Європейський Союз не є якимось благодійним фондом, котрий чекає на нових партнерів. Євросоюз стає сильним, потужним гравцем, що виборює своє місце в світі. Як потужний колективний суб'єкт, він шукає можливості утвердження своїх інтересів у зонах впливу, намагається сформувати відповідну архітектуру цього впливу. І Україна в цьому сенсі опинилася в непростій ситуації, ідентифікуючи себе, з одного боку, з великою Європою, а з другого – намагаючись також зберегти тісні стосунки з партнерами великої Євразії [3, с. 6–7].

Аналізуючи стан національної консолідації стосовно політичних проблем європейського вибору України, варто виокремити такі чинники. По-перше, в країні не існує виразного тяжіння до вектора консолідації; воно є виявом лише однієї з парадигм внутрішнього політичного життя країни. По-друге, самі засади потенційно можливої консолідації залишаються предметом гострих дискусій чи навіть політичної боротьби та є недостатньо усвідомленими й аргументованими різними суспільними та політичними силами. По-третє, питання національної консолідації є не тільки предметом і полем, а й стратегічним ресурсом і тактичним засобом боротьби, а інколи навіть основою функціонування окремих партійно-політичних сил [6, с. 53].

Важливо наголосити на тому, що досягнення національної консолідації не зможе стати реальною дійсністю лише в резуль-

таті фактичної й очевидної перемоги однієї сторони над іншою в разі прямого зіткнення. Доведення переваг європейського вибору України має відбуватися в площині постійного діалогу, відкритого до аргументованого толерантного, конструктивно-критичного зіставлення суспільних цивілізаційних цінностей, які спливають, коли замість догм реально аналізуються узгоджені оцінки й відповідно забезпечується вихід на узгоджені цивілізаційні стратегії.

На наш погляд, важливим є забезпечення консенсусної парадигми в підході до трактування тих гострих дискусійних проблем історичного минулого та політичного сьогодення України, які уповільнюють практичну реалізацію цивілізаційного вибору нашої держави. Потужним інтегральним інтелектуальним чинником, який сприяє поглибленню процесів національної консолідації, залишаються фундаментальні дослідження світової та вітчизняної соціогуманітарної науки, скажімо, такого суспільного феномену, як націоналізм. Наприклад, відомий зарубіжний дослідник Л. Грінфельд у своїй оригінальній праці визначив націоналізм як «секулярну та гуманістичну свідомість, що ґрунтується на принципах народного суверенітету та егалітаризму» [8, с. 107].

Зуважимо, що всі зазначені ним особливості суспільно-політичного явища притаманні будь-якому націоналізму в світовій історії, зокрема й українському. Такі глибоконаукові дефініції складних і дискусійних понять політичної історії і теорії унеможливають деконсолідувальні за характером та псевдонаукові за змістом полемічні битви й політичне протистояння прихильників різних моделей геополітичного вибору України. Важливо зрозуміти, що інтеграція – це не лише партнерство й взаємовигідне співробітництво. З точки зору сучасного підходу до змісту поняття «інтеграція» як правової категорії, інтеграцією вважається процес, за допомогою якого держави передають право реалізації частини своїх суверенних прав на користь створюваної єдиної інституційної структури для забезпечення реалізації їхніх спільних інтересів за допомогою норм права [5, с. 17].

Отже, крім загалом високої ефективності європейської моделі суспільного розвитку, національно консолідованій спільності в Україні, крім безперечних позитивних переваг, варто звертати увагу й на цілком можливі ризики, пов'язані з реалізацією європейського проекту, в частині забезпечення національного суверенітету України. Відомо, що протягом 22 років незалежного існування Україна не зазнавала серйозних зазіхань на свій суверенітет. Правда, певними свідченнями про опосередковані наміри й дії щодо обмеження суверенітету України можуть слугувати, наприклад, події на о. Зміїному або опублікована в італійському політологічному виданні «Лімес» карта Європи, згідно з якою через 10–15 років Україна як держава зникне [7, с. 35].

Незважаючи на те, що в цілому національний суверенітет України не перебуває в загрозливому стані й поки що не спостерігається відвертих дій щодо його обмеження, питання захисту і зміцнення суверенітету слід вважати досить актуальними, зокрема й у контексті євроінтеграційних процесів у нашій країні. На думку фахівців, вони потребують наукового аналізу та осмислення як у прогностичному, так і в рекомендаційному аспектах [12, с. 5].

Варто вказати й на те, що питання національної консолідації українців потребують системного виваженого підходу до інтеграції України в європейській соціокультурний та науково-освітній простори [13, с. 10]. Експерти, констатуючи слабкий прогрес України на цьому шляху, акцентують увагу на необхідності оновлення базових концепцій розвитку в освітній та інформаційній сферах, поглиблення конвергенції наукових досліджень і вищої освіти, погодження наявної мережі вищих навчальних закладів з європейськими вимогами [4, с. 127].

Отже, процеси національної консолідації та європейської інтеграції України не лише діалектично, органічно взаємопов'язані між собою, а і є необхідною передумовою для виваженого перспективного успішного цивілізаційного вибору українців. Насамперед феномен цієї синтетичної єдності як потужного каталізатора євроінтеграційних процесів потребує поглибленого теоретичного аналізу і творчого осмислення вітчизняною соціогуманітарною наукою, яка, безперечно, є важливим імперативним чинником для входження нашої країни у вільний інтелектуальний простір

Європи. Без цього українська національна ідея є гіпотетичною і практично нездійсненною.

Джерела

1. Виступ Президента України Віктора Януковича під час урочистостей з нагоди 20-ї річниці незалежності України в Палаці «Україна» // Трибуна. – 2011. – № 7–8. – С. 4–8.
2. Загнітко А. П., Щукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 704 с.
3. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: Мат. засідання «круглого столу» / За заг. ред. О. В. Снігір. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.
4. Європейський проект та Україна: Монографія / А. В. Ермолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.
5. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. – К.: Оберіг, 2012. – 76 с.
6. Консолідація українського суспільства: сучасний етап, проблеми та перспективи: Матеріали засідання «круглого столу» / За ред. А. В. Мальгіна; Регіональний філіал

Національного інституту стратегічних досліджень у м. Сімферополі. – Сімферополь: СФ НІСД, 2005. – 168 с.

7. Консолідація зусиль суспільства, політиків, учених, бізнесменів щодо визначення стратегій регіонального розвитку: Матеріали міжнародного форуму (15–16 жовтня 2009 р.), Одеса, Україна / Укл. С. К. Хаджирадєва. – Одеса: Друк, 2009. – 132 с.
8. Национализм в мировой истории / Под ред. В. А. Тишкова, В. А. Шнирельмана; Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН. – М.: Наука, 2007. – 601 с.
9. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович та ін. – К.: Український центр духовної культури, 2005. – 328 с.
10. Национальная идея России: Учебное пособие / Под ред. проф. Б. А. Аникина. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков К^О», 2002. – 326 с.
11. Национальная идея: страны, народы, социумы / [Отв. ред. Ю. С. Оганисьян]; Ин-т социологии РАН. – М.: Наука, 2007. – 421 с.
12. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 112 с.
13. Павко А., Задорожній О. Інтелектуальний фермент юридичної науки // Віче. – 2012. – № 19. – С. 10–11.

14

Проблемні питання законодавчого регулювання статусу Автономної Республіки Крим та міст в Україні

Людмила ПРИПОЛОВА,
викладач кафедри
загальноюридичних дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби,
кандидат юридичних наук

Питання вдосконалення державного управління в Україні, реформування її адміністративно-територіального устрою (далі – АТУ), розробки та адаптації українського законодавства відповідно до міжнародних вимірів потребують передусім вивчення та аналізу не лише конституцій зарубіжних країн, а й чинного законодавства України.

Проблематику законодавчого регулювання статусу адміністративно-територіальних одиниць України досліджували Я. Верменич, К. Вітман, В. Жук, І. Кресіна, А. Коваленко, В. Новик, І. Магновський, М. Хонда, В. Яцуба та інші.

В Україні систему адміністративно-територіального устрою в загальному вигляді закріплено в Конституції України (ч. 2 ст. 133). Як результат, для того, щоб змінити систему обласного поділу, необхідно внести зміни до чинної Конституції України. Тим часом простежується тенденція, що в більшості країн Європи з обласним поділом назви та кількісний склад областей конституційно не закріплюються. Та й на думку деяких дослідників, саме встановлення чіткого переліку

областей на рівні конституційного закону консервує наявну систему обласного поділу, ускладнює юридичну процедуру утворення нових і ліквідації наявних областей [1].

Статус Автономної Республіки Крим, окрім Конституції України, регламентується й Конституцією АРК від 21 жовтня 1998 року. Так, систему адміністративно-територіального устрою, що склалася в автономії, закріплено в її Конституції. Адміністративно-територіальними одиницями АРК є район, місто, район у місті, селище, село та інші одиниці відповідно до Конституції АРК та законів України (п. 3 ст. 7) [2]. Про аналогічні адміністративно-територіальні одиниці (далі – АТО) йдеться в Тимчасовому положенні «Про вирішення питань адміністративно-територіального устрою в Автономній Республіці